„ÖT PERC URAIM! ÖT PERC!" – A VÁROSLIGET ELSŐ FOTOGRÁFUSAI

I. rész

Perczel Olivér – Szabó Andrea

Összefoglalás:

Jelen tanulmány az egykori városligeti fotográfusok munkásságáról, fényírdáik történetéről kíván rövid összegzést adni, kiegészítve azt a Liget 1885–1907 közötti pezsgő életének és történetének bemutatásával.

A Városliget egykori mocsaras területe idővel népszerű kirándulóhellyé vált, amely teret biztosított a szabadtéri szórakoztatási lehetőségek minden fajtájának. A 19. század végén ott létrejött vurstliban a különféle játéklehetőségek mellett az egyre szaporodó zenepavilonok, kávéházak és vendéglők is kitűnően megférték egymással. Az ide települő mutatványosok, vendéglátós-kereskedők, bábjátékosok és cirkuszosok szinte mindenki számára elérhető, megfizethető szórakozási lehetőséget kínáltak ebben a korszakban.

Az egyes városligeti fotóműtermek és az ott alkotó fotográfusok a mulatni vágyó érdeklődők számára évtizedekig biztosították a „hasznos és kellemes" szórakozás emlékeit olcsón megörökítő szolgáltatásaikat. Az amerikai gyorsfénykép, a *ferrotípia*, majd az egyre népszerűbb „papír gyorsfénykép" egyaránt lelkes és hűséges közönségre lelt a Városligetben.

Az itt dolgozó, egy ideig egymás tőszomszédságában élő és alkotó képírók közül publikációnk első része Horváth Zsigmond és Bienenfeld Zsigmond, valamint neje műtermeire koncentrál, e témát az általuk használt fényképészeti eljárások rövid ismertetésével színesítve.[1]

Kulcsszavak: Városliget, fotográfus, amerikai gyorsfénykép, ferrotípia, szórakozás, Budapest, főváros

Abstract:

This study aims to provide a brief summary of the work of former photographers in the City Park and the history of their photographs, supplemented by a presentation of the vibrant life and history of the Park between 1885 and 1907.

The former marshy area, then a popular excursion destination, later

[1] A fényképészeti eljárások bemutatásához Kincses Károly *Hogyan [ne] bánjunk el fényképeinkkel. Amit a régi fényképekről tudni kell* (Magyar Fotográfiai Múzeum, Budapest. 2000) és Mary Warner Marien *A fotográfia nagykönyve. A fényképezés kultúrtörténete* (Typotex, Budapest. 2011) című köteteit használtuk fel.

became a fairground, where the ever-increasing number of bandstands, cafés, and restaurants coexisted harmoniously. The performers and merchants, puppeteers and circus performers who settled here offered affordable entertainment that was accessible to almost everyone during this era.

For decades, the various photo studios in the City Park and the photographers working there provided those seeking entertainment with inexpensive services that captured memories of "useful and pleasant" entertainment. American instant photography, ferrotypes, and then the increasingly popular "paper instant photos" all found an enthusiastic and loyal audience in the City Park.

Of the photographers who worked here, living and creating in close proximity to one another for a time, the first part of our publication focuses on the studios of Zsigmond Horváth and Zsigmond Bienenfeld and his wife, enriching the topic with a brief description of the photographic processes they used.

Our goal is to recall the most important milestones in the history of their activities and studios in Városliget, based on the available literature, archival sources, and contemporary press reports.

Keywords: City Park, photographer, american instantaneous photography, tintype, entertainment, Budapest, capital city

A Városliget korai története

A Városliget a 18. század közepéig még Pest akkori házaitól távoli, elhanyagolt, mocsaras terület volt, amelyet időnként legelőnek használtak. Fontos változások az 1750-es évektől következtek be, miután a terület Pest városának tulajdonába került, majd Mária Terézia erdőtelepítési törvényét végrehajtva a mocsaras részeket 1755–1757 között fűzfákkal ültették be. A faültetéseket 1785-ben folytatták, akkor akác- és szederfákat telepítettek.[2] A liget parkosításának előmozdítása miatt a térséget 1799-ben gróf Batthyány József hercegprímás számára 24 évig haszonbérbe adták. A szerződés szerint a grófnak kötelessége volt a Városerdő fásítása, valamint, hogy a területen vendéglőket és majorsági épületeket építsen. A munkálatok tervezésével megbízott mérnök a munka során – a mocsár lecsapolása végett – csatornarendszert, két sziget kialakítását és a fásítás egy részét készítette el. E fejlesztéseken kívül kialakult a Ligetbe vezető mai Városligeti fasor is.[3] A Liget történetének következő fontos

[2] Rapaics Raymund (1940): *Magyar kertek. A kertművészet Magyarországon*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. 270.

[3] Fatsar Kristóf (2019): Witsch Rudolph és a Batthyány-erdő: A Városliget közpark-

eseménye 1808 októberéhez kötődik, amikor József nádor kezdeményezésére és vezetésével megalakult Pest város Szépítő Bizottmánya, amely foglalkozott az akkor még Városerdőnek nevezett terület fejlesztésével is. A nádor arra törekedett, hogy az elhanyagolt pesti Városerdőből a külföldön látottakhoz hasonló, szép nemzeti parkot teremtsen. Ennek érdekében 1813-ban pályázatot írt ki a terület korszerű rendezésére.[4] A feladatot Nebbien Henrik, francia származású kerttervező kapta, aki 1816-ra készült el nagyszabású tervével, amelyben részletesen felmérte a Városerdőt, talajmintákat vett, és megállapította a talaj minőségét. Grandiózus terve azonban túl sokba került, így csupán annak néhány eleme valósult meg: növénytelepítések, sétányok, faiskola létesítése, bővítették a kocsmaépületet, elkészültek a vízfelületek, a kis szigetet dróthíddal kötötték össze, és akkor alakították ki a kör alakú sétateret, az impozáns Rondót is.[5]

A fejlesztéseknek köszönhetően a Ligetet a 19. századtól egyre többen keresték fel, habár akkor a terület még nehezen volt megközelíthető. A város felől csak a Király utcán keresztül lehetett elérni, és a sűrű forgalom miatt az utca rendkívül zsúfolttá vált. 1832-től óránként társaskocsi indult a Ligetbe. Később, 1862-től új közösségi közlekedési eszközként omnibusz közlekedett, ám egy-egy járműre a forgalmas hétvégi napon – a korabeli leírások és képek tanúsága szerint – akár kétszázan is várakoztak a megállókban.[6] Az áldatlan állapotokon a Sugárút (a későbbi Andrássy út) 1876-os kiépítése segített, ami után a Városliget könnyebben elérhetővé vált.

A Városliget a szabadtéri szórakozás minden akkori lehetőségét biztosította a társadalom különböző rétegei számára. A kikapcsolódásra vágyó lakosság más-más helyen és időben látogatta a parkot. Míg az arisztokrácia és a középréteg számára a ligeti megjelenés (korzózás, kocsizás) társas életük egyik színtere volt, ahol lehetőségük adódott ismerősökkel találkozni, beszélgetni, addig a szegényebbek számára kizárólag a szórakozás helyszínét jelentette. A polgári rétegek tartózkodási helyének tekinthető a korcsolyacsarnok, az Artézi fürdő és az Állatkert is, mivel ezek a helyek drága tagdíjai és belépői miatt a szegényebbek számára zárt világnak számítottak.[7] Hétköznap délután a polgárság látogatta a Ligetet, ők a

ká alakítására tett egyik első komoly kísérlet. *URBS – Magyar Várostörténeti Évkönyv XIII.*, Budapest. 35–55.

4 Csepely-Knorr Luca (2016): *Budapest közparképítészetének története a kiegyezéstől az első világháborúig.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 19.

5 Jámbor Imre (2018): *Nebbien Városligete. A világ első népkertje Pesten.* TERC Kft., Budapest.

6 Réthi Lajos (1868): A Városerdőben nyári ünnepnapon. *Vasárnapi Ujság,* 1868. 26. sz. 311.

7 Granasztói Péter (1995): Szórakozási szokások a Városligetben (1872–1940) *Ethnographia,* 106. *évf.*, 2. sz., 935–951. Vö.: Magyar Erzsébet (2009): Budapest parkjai és közönségük (1870–1918). *URBS – Magyar Várostörténeti Évkönyv IV.* Budapest. 227–255.

szigeten található kávézóban uzsonnáztak, élvezték a kilátást, hallgatták a katona- vagy szalonzenekart, sétáltak a gyalogutakon.

Hétvégén viszont leginkább a köznép tagjai látogatták a parkot, ők piknikeztek, szórakoztak és az olcsóbb vendéglőket látogatták. A szegényebb családok ételt-italt hoztak magukkal, a fűbe heveredtek, pihentek, hallgatták a zenét. A parkrendezések következményeként a Ligetben megjelentek a szabadtéri szórakoztatás hivatásos művelői, a mutatványosok is. A Rondó 1818-as kialakítása után a mutatványosok is ide csoportosultak, mert ez lett a Liget legszebb, rendezett része. A Körönd környékén már az 1820-as években volt tánchely, hinták, kerengő játékok és csúszó út.[8] Az 1830-as években a körhinták mellett volt itt céllövölde, fellépett kardnyelő és birkózóbajnok is. A ligeti szórakoztatás palettáját alkalmi fellépések – gyorsfutó, tűznyelők, erőművészek, énekesek, bohócok, kötéltáncosok, bűvészek, bábosok, pirotechnikai bemutatók, léggömbök, időnként cirkuszok bemutatói is – színesítették.

1868-ban a vendéglők mellett már 10-15 körhinta működött, melyeket mezítlábas gyerekek hajtottak néhány krajcárért és egy-egy ingyen menetért. A forgóalkalmatosságok kocsit, lovat, szarvast mintáztak, de voltak komolyabb szerkezetek is. Az ördögmotollák alulról felfelé jártak körbe-körbe, vagyis egy kezdetleges óriáskerék, valamint több céllövölde is várta a közönséget, bűvészek és sok egyéb mulatság.[9] Azonban a körhinták és a különféle játékok olyan zajjal jártak, amely már panaszokat váltott ki. A Liget nyugalmának megtartása érdekében a Tanács 1872-ben a Hermina út közelébe telepítette a mutatványosokat, és létrehozta az első vurstlit, a Tűzijáték teret.[10] A város vezetése ezáltal külön helyet alakított ki a szabadtéri szórakozási lehetőségek számára, ahol a mutatványosok már rendezett körülmények között várták közönségüket. Az első szezont nyolc mutatványos nyitotta meg: két körhinta, két lövölde, tánchely, különféle mulatójátékok mellett egy bábszínház szórakoztatta a látogatókat. A hely hamar népszerűvé vált, folyamatosan épült és fejlődött, és az évek során a vállalkozók és a játéklehetőségek száma ütemesen nőtt. 1877-ben a területet rendezték, és végül 17 parcellát alakítottak ki, amelyeknek bérlési jogát a tavasz kezdete előtt árverés útján értékesítették az érdeklődők között. Mellettük négy vendéglátós vállalkozó bódéja (három bolt és egy kávés) szolgálta ki a közönség fogyasztási igényét. Így 14 mutatványos vállalkozó dolgozott a Tűzijáték téren, míg a vendéglátásról három bolt és egy kávémérés gondoskodott. A hinták, céllövöldék, különfé-

[8] Zuboly (Bányai Elemér) (1906): A magyar vurstli *Az Ujság*, XII. évf. 36. sz. 234–235.
[9] Réthi Lajos (1868): i. m.
[10] Granasztói Péter (2025): Paprika Jancsiból Nick Carter. Budapesti tömegszórakoztatás az 1860-as évektől a 20. század elejéig. *Korall,* 100. sz. 108–141.

le gépek mellett ekkor már itt működött a Barokaldi cirkusz és a Hincz bábszínház is.[11]

A vurstli vállalkozói a lehetőségeikhez mérten próbáltak lépést tartani a műszaki fejlődéssel és a technikai újdonságokkal. Miután 1839-ben feltalálták a fényképezést, a portrékat készítő fényképészek sátrai állandó szereplői lettek a vidéki vásároknak, majd megjelentek a Városligetben is. A szórakoztató negyed ütemesen fejlődött, és 1884-re már húsz mutatványos – közöttük akkor már a később híressé váló Helfgott Sámuel fényképész – is ott dolgozott.

Az 1885-ben rendezett Országos Általános Kiállítás az egész Városliget átalakításával járt. A kiállítás célja Magyarország gazdasági, kulturális, művészeti haladásának teljességre törekvő bemutatása volt. A nagyszabású rendezvény miatt a Tűzijáték téri vurstlit elköltöztették, de aztán a hely népszerűsége miatt a Városligetben maradásról döntöttek mégis. Új helye végül az Állatkerti körút északnyugati részén lévő korábbi faiskola lett.[12] A Tanács ezt a helyszínt is kialakította, rendezte, föld ráhordásával egyenletessé tette, felparcelláztatta, az építkezések során még két közkutat is létesítettek,[13] és új nevet is találtak a területnek: ez lett a korabeli Népliget.[14]

Az új vurstli két területre különült el, 16 mutatványos, valamint 13 árus helyet alakítottak ki. A korabeli helyszínrajzon az utca Liget felőli oldalán 13 arab számokkal ellátott épület látható, míg a terület Állatkert felőli részén 21 római számmal jelölt telket tüntettek fel. Az Állatkert mellett – a római számú telkeken – helyezkedtek el a játékok, míg a Liget felőli – arab számozású – oldalon a vendéglátók bódéi kaptak helyet.[15]

A Népliget 1885-ös nyitásakor a Barokaldi-féle és egy másik lovardát, vagyis korabeli cirkuszt, két hagyományos hintát, négy körhintát és négy céllövöldét, három fényképészetet, három bábszínházat és egy ütőgépet, egy panorámát és egy mutatványos produkciót, a búvárt láthatta a közönség. A vendéglátó soron pedig négy cukrászda, két szatócsbolt, két kávéház, két dohánybolt és egy fényképész is várta a fizetővendégeket. A játékot üzemeltető és a vendéglátós bérlőkön kívül a területen további négy árubódé is működött, ahol hideg ételeket, dohányt, tejtermékeket vásárolhattak a látogatók. Elmondható tehát, hogy az új vurstliban a körhin-

---

11 Perczel Olivér (2019): Jelenetek a köztéri szórakoztatás múltjából. *IPM Magazin*. január, 62–68.

12 *Vasárnapi Ujság*, 1884. 45. sz., 725.

13 *Budapesti Hírlap*, 1885. április 11. 2.

14 BFL IV.1407.b IX. 3184/1882. különcsomó. A névazonosság ellenére ez a terület nem egyezik meg a mai Népliget-ként ismert területtel.

15 Perczel Olivér (2021): Népliget a Városligetben, avagy a klasszikus vurstli világa (1885–1908). In: *A Liget egykor*. (Szerk.): Brunner Attila – Perczel Olivér. Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 111–130.

tákon és a céllövöldéken kívül a fotósok „produkciói" voltak a legnépszerűbb attrakciók. Az alábbiakban két legnevesebb képviselőjükről lesz szó.

Ferrotípia, avagy amerikai gyorsfénykép[16]

A Városligetben alkotó fényképészek szakmájuk elsajátítása során számos, akkor már világszerte ismert és kedvelt fotós technikával ismerkedtek meg. A fotográfia – hivatalos –feltalálásának tekintett 1839-es esztendő óta jelentős technikai fejlődés következett be ezen a téren, nagyon rövid idő alatt, Európában és a tengerentúlon egyaránt.

A fényképészeti eljárások használata kezdetben nem volt veszélytelen, illetve az archaikus eljárások gyakorlói számára ma sem az. A fotóműtermek számos, egészségre igen káros vegyszert rejtettek, melyeket a felhasználni kívánt mérgek lajstromában be is kellett jelenteni a hatóságok felé. Ezek az anyagok gyakorta a tűz- és robbanásveszélyes kategóriába tartoztak (pl. éter, kollódium, illetve nitrocellulóz). A dagerrotípia eljárásához használt higany, jód és klór mellett a salétromsav, a nedves kollódiumos eljárás során alkalmazott – a szembe fröccsenve azonnali vakságot okozó – ezüst-nitrát és a hidrogén-cianid is e veszélyes anyagok listáján szerepeltek.

A fényképészek a folyamatosan fejlődő képfelvételezési technikákat elsajátítva, sokszor többféle eljárással is dolgoztak, de a legkifinomultabb, igényes fényképek elkészítése mellett egyre nagyobb igény mutatkozott a gyorsan elkészülő és mindenki számára megfizethető fotók iránt, amelyeket az alábbiakban ismertetett *ferrotípia* és a *papír gyorsfénykép* eljárásával készítettek el.

A városligeti fényképészek a tárgyalt korszakban az igen nagy népszerűségnek örvendő *„amerikai stílusú"* gyorsfényképészeti eljárást alkalmazták. A ferrotípia és a papír gyorsfénykép eljárásai gyorsabb, ugyanakkor minőségüket tekintve jóval kisebb esztétikai értéket képviselő alkotások voltak.

Számos gyűjtemény igen kedves darabja a jól-rosszul kivágott, megsötétedett, fémlemezre készült *pléh fénykép,*[17] amelyek sokszor a mutatványos bódék mellett, parkokban, majálisokon fel-feltűnő vándorfotográfusok és a városligeti műtermek általában jelöletlen alkotásai. A képek egyediek, gyorsan és sokszor ad hoc módon készültek, akár egy hirtelenjében felállított pódiumon. A fényképfelvételeken általában vidám bará-

[16] Nevezik még melanotípiának is. A technika leírása a szakirodalomban: Kincses Károly: i. m. 34–38.

[17] Az eljárás 1850-es évektől az 1930-as évekig volt használatban hazánkban.

ti társaságok és szerelmesek, játszó gyermekek és magukat jutányos áron megörökíteni kívánó hajadonok és agglegények láthatók.

Az eljárást az 1850-es években kezdték el használni, a szabadalmaztatói között nem csupán egyetlen név szerepel. Igazi népszerűségre az amerikai polgárháború időszakában (1861–1865) tett szert, de egészen az 1930-as évekig rendszeresen használták.[18] 1895-ben ferrotípiát készítő automatákat is üzembe helyeztek – *Bosco márkanévvel*[19] – többek között a Városligetben is, amelyek erős konkurenciát teremtettek a gyorsfényképészek számára. Kezdetben kollódiumos, majd zselatinos emulzióval kezelt bádoglemezre készültek a fényképfelvételek, melyek általában szegényes tónusukról és a hordozóként szolgáló fémlemezről könnyen felismerhetőek. Kálium-cianiddal fixálták az elkészült felvételt, majd lemosták, lakkozták, de előfordult, hogy a vizes képet nyomták a várakozó fotóalany kezébe. Az így készült fényképek nem sokszorosíthatóak, ez adja különös értéküket a gyűjtőik számára. A felvételt készítő kamerák is sokfélék voltak. Egyes szerkezetek egyszerre négy képet is el tudtak készíteni, amelyeket aztán a fényképész lemezvágó ollóval vágott megfelelő méretre. Néha papírtasakokban, de gyakran magukban adták át a megrendelőnek, így e felvételek készítőit nehezen tudjuk beazonosítani. A fennmaradt képek eredeti papírtokjai, ha voltak is, mára jórészt az enyészeté lettek. A fennmaradt fényképet hordozó lemez mára sok esetben rozsdás, szélein hajlott emlékké torzult, s sokszor az emulziós réteg is megrepedt, felpattogzott róluk. Ennek ellenére sok gyűjtő számára igazán kedvesek ezek a kis képecskék,[20] legtöbbjükön nagy művészi igényességet felfedezni ugyan nem lehet, de vidámságot, az önfeledt örömöt több darab is hordoz.

A készítésük óta eltelt idő, a helytelen tárolás miatt egyre sötétebb, sokszor eleve fókuszukat vesztett vagy az éppen száradó lakkba türelmetlenül belenyúló kezek évszázados ujjlenyomatait őrző képek közül illusztrációként bemutatunk e helyütt néhányat.

Hazánkban ez az eljárás az 1870-es években terjedt el, éppen egy időben a Városligeti amerikai gyorsfényképészek megjelenésével, melynek korai művelői között találjuk Horváth Zsigmondot és Helfgott Sámuelt is.

---

18 A háború alatt a csatatereket fényképező fotográfusok száma elérte az 1400 főt, akiknek többsége északról származott. Mary Warner: i. m. 124.

19 A hamburgi illetőségű Conrad Benitt két ilyen automatát is felállított a millenniumi kiállítás területén, amelyeket annak bezárása után visszaszállítottak. Stemlerné Balogh Ilona (2009): *Történelem és fotográfia*. Osiris, Budapest, 80.; Jaslovszky Katalin – Stemlerné Balogh Ilona (é. n.): *Fénnyel írott történelem. Magyarország fotókrónikája 1845–2000.* Helikon Kiadó, Budapest. 61.

20 Méretüket tekintve általában visitportré méretű, 6x9 cm-es lemezek, de akadnak fél vagy egészlemezes méretűek is. A szerzők birtokában is található egy 9x13 cm-s darab.

A papír gyorsfénykép

A ferrotípia népszerű eljárását egyre inkább felváltotta utódja, a papír gyorsfénykép.[21] A legtöbb fényírda, ahol korábban a ferrotípia technikájával alkottak, lassan áttért a papír gyorsfénykép készítésére, míg végül ez az eljárás és más, fejlettebb technikák ki nem szorították a régi bádoglemez képeket.

Elterjedésének időszaka az 1890-es évekre esik, és ez a technika sem köthető egyetlen konkrét személy nevéhez. Itt a ferrotípiával ellentétben a hordozóanyag papír, és az ezüst alkotta képet a zselatin köti meg. Többféle módszer is létezett a képalkotásra: negatívról kontaktolással, fordítós papírra történő fényképezéssel is készültek felvételek, sőt sorozatfelvételek is.

Az eljárás jellegéből adódóan a kép elkészülte sokszor együtt járt a kép negatívjának pusztulásával, így végeredményét tekintve szintén egyedi képekről beszélhetünk. Készítőik sorában találjuk a városligeti fotósok közül Bienenfeld Zsigmondot és nejét, Bertát, valamint Helfgott Sámuelt is.

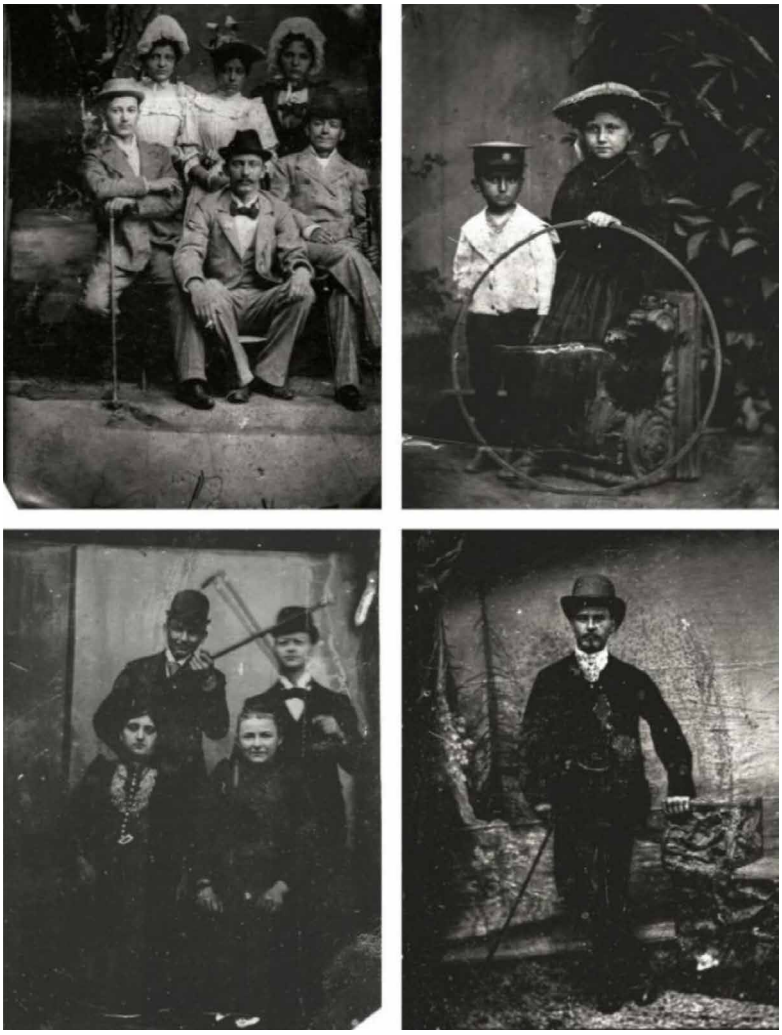
A gyorsfénykép-eljárás tehát egyszeri és megismételhetetlen képek felvételezésére szolgált, nem készítettek belőle később ember nagyságú nagyításokat, és az üveglemezek ezen eljárás során sem *„tétettek el utánrendelés" céljára.*[22]

Mindkét fentebb ismertetett eljárás lényege az olcsó és gyors kivitelezés volt. Míg a papírkép száradt, addig volt idő benézni egy körre a céllövöldébe is.

---

21 Ezt az eljárást nevezték *vásári gyorsfényképnek* is.

22 A korszak kedvelt és elterjedt eljárása volt még az ún. fehérjepapír, vagy más néven albuminpapír. Ennek az eljárásnak az alapja – ahogy a neve is sugallja – a tojásfehérje volt. Hazánkban a kollódiumos üvegnegatívról 1853 és 1885 között ezzel a technikával készítették a műtermi pozitív felvételeket. Tájkép, városkép és portréfényképezésnél a leggyakoribb eljárás volt ekkortájt. Az ezt kiszorító celloidin papír jobb és esztétikusabb képalkotást tett lehetővé. Az eljárásról bővebben: Kincses Károly: i. m. 80–82.

1–4. kép: Ismeretlen fotográfusok ferrotípiái a századfordulóról. (Forrás: a szerzők tulajdona)

A műtermektől a színház világáig – Horváth Zsigmond, az „első ligeti" fényképész

A népszerű szórakozóhelyekre települt, állandó műteremmel rendelkező gyorsfényképészek a korszak fotográfustársadalmának középosztályához tartoztak. Legfelül a neves belvárosi, főként a gazdag réteget fényképező, pazar műteremmel és felszereléssel, valamint *császári és királyi* fotográfusi címmel bíró fényképészek, míg a ranglétra alján a vándorfotográfusok álltak.[23] Ám a vurstli környezete sajátos volt, az oda érkező

[23] Stemlerné Balogh Ilona: i. m. 82–83.

közönség érdeklődésének kiszolgálása miatt a vállalkozóknak évről évre újdonságokkal kellett szolgálni. A viszonylag szerény egzisztenciát jelentő állás és a megújulási kényszer az összes mutatványost – így a korabeli Városliget fotósait is – érintette. Közöttük is sajátosan hullámzó életpályát tudhat maga mögött a 10. és később a XXIV. parcella bérlője, Horváth Zsigmond, aki fényképészből mutatványossá, majd színházigazgatóvá vált.

Horváth Zsigmond életrajzi adatairól kevés hitelt érdemlő információ áll rendelkezésünkre, de tevékenysége kapcsán a levéltári iratanyagban és a korabeli sajtóban számos esetben találkozhatunk róla szóló dokumentumokkal és híradásokkal. Az elkészült fényképfelvételei átadására szolgáló papírtasakok tanúsága szerint a cégét 1873-ban alapította és ő volt az egyik első fotográfus, aki a Városligetben dolgozott.[24] Horváth, az akkoriban Magyarországon is elterjedő eljárást alkalmazta: amerikai gyorsfényképeket készített.[25]

Hogy megélhetését biztosítsa, még a hideg téli napokon is dolgozni kényszerült, emiatt a téli kültéri fotográfia felé is nyitott: a városligeti tó jegén is alkotni kívánt. *„Horváth Zsigmond fényképész folyamodott a főv. tanácshoz, hogy a bekövetkező téli idény alatt a városligeti tó jegén egy mozgatható fényképészeti műtermet állíthasson fel."*[26]

Szorgalmas munkája meghozta gyümölcsét, már az 1877-es esztendőben hírességek látogatták népszerű városligeti műtermét, melyet – a sajtó egyik részletes beszámolója szerint – még amerikai lobogó is díszített. Hirdetése a következő volt: *„»amerikai« fényképezés, öt percz alatt, negyven krajczárért"*.[27]

Működése első éveiben még nem bérelt állandó parcellát, és neve a Tűzijáték téri vurstli bérlői között sem szerepel. Letelepedésére és állandó műtermének kialakítására a levéltári dokumentumok adnak hitelt érdemlő bizonyítékot: az 1879-ben kötött bérleti szerződést 1882-ben meghosszabbították. Az 1879-es bérleti szerződés szövegéből kiderül, hogy már korábban is itt készítette fényképfelvételeit, hiszen a főváros a szerződés tárgyaként *„a bérlő által eddig is bírt fényképészeti csarnok által elfoglalt területet"*[28] említi.

---

24 Kincses Károly (1990): Magyar fényképészek A-tól Z-ig Helfgott Sámuel. *Fotó*, 8. sz., 340. Elsősége megkérdőjelezhető. Bietler Ferenc már 1861-ben hirdette tevékenységét *„photográfiai arcképek készítése a legújabb amerikai modorban"* szlogennel. Kincses Károly (2000): i. m. 36.

25 Stemlerné Balogh Ilona (2009): i. m. 43–44.

26 *Egyetértés*, 1876. augusztus 25., o. n.

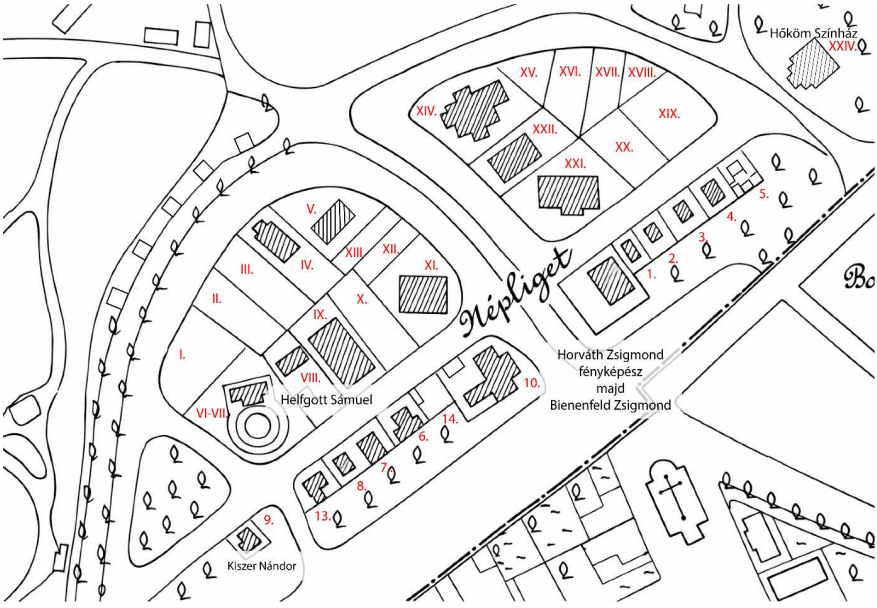
27 Patti emléke Budapestről. *Magyarország és a Nagyvilág*, 1877. április 15. 287.

28 BFL IV. 1413 c. 5126 és 6630. A dokumentumon szereplő dátum 1879. június 19., a benne foglaltak jóváhagyására 1879. július 5-én került sor.

E fényképészcsarnok helye a dokumentum szerint a körúti vasúti vaspályatársaság indóháza közelében található jávorfa[29] erdőcskében volt, és az éves helybérlésért 50 Ft-ot kellett fizetnie, két egyenlő részletben, május 1-i és augusztus 1-i befizetési határidővel.

Újabb parcella bérlésére az 1885-ös esztendőben nyílt alkalma, amikor az Országos Kiállítás rendezése miatt átalakították a Városligetet, és a korábbi Tűzijáték térről az Állatkert közelébe, a mai Széchenyi Fürdő helyére telepítették át a vurstlit.

Az 1885 márciusában kelt Városligeti Bizottmány jelentése szerint két lista készült a nyári idényben a mutatványos üzletek telepén felállítandó bódékkal és éttermekkel kapcsolatban.[30] Az I. számot viselő lajstromon római számokkal a vurstli játékai és három fényképész szerepel, a II. számú jegyzéken arab számokkal a vendéglátósokat – kávéházak, cukrászdák, szatócsboltok, dohányárusok – és egy fotográfus nevét tüntették fel.[31] A terület parcellákra történt felosztása után gyorsan bérlőkre találtak a telkek.

1. térkép: A városligeti fényképészek által bérelt parcellák az 1886-os felosztás szerint. (A térképen a későbbi Hőköm Színház helyét is jelöltük.) (Forrás: IV.1407.b.VI.942/1885)

29 Más néven juharfa.

30 BFL IV. 1407.b.VII.344/1885. Perczel (2021): i. m. 114–116.

31 Az I. listán szerepelt még Helfgott Sámuel 100 Ft bérleti díjjal és állandó épület igénnyel, valamint Róth Simon 200 Ft bérleti díjjal, de állandó építmény igénye nélkül. A II. listán szereplő fényképész Kiszer Nándor, évi 70 Ft-os díjjal, szintén állandó építmény igényével.

Horváth sikeresen pályázott az egyik mutatványostelepi parcella bérleti jogára, és tevékenységi körét azonnal kibővítette. Az I. listán Horváth Zsigmond és Horváth Károly neve mellett fényképtermet, képmutatvány és ködfátyol tevékenységi kört jelölt. A 480 négyzetméteres[32] – Városliget 10. szám alatti – telek bérleti díja ekkor 200 Ft volt, amelynek első felét – vélhetőleg előlegként – 1885 márciusában már ki is egyenlítették. A tanács által elismert bérlők szerződése ezen helyekre 1886. május 1-én lépett életbe. Az 1886. március 18-án hivatalosan is jóváhagyott írásos telekbérleti szerződés eredeti alapszövegét számos kiegészítő bejegyzéssel bővítették ki az évek során. A fényképészeti tevékenységet – amelynek kezdetben még nem egy állandó épület adott otthont – 1899. május 1-től[33] mechanikus és optikai mutatványok, valamint abnormális lények (ún. félemberek) bemutatásával egészítette ki.[34] Horváth tehát alkalmazkodott a vurstli látogatóinak igényéhez, és évről évre új produkciókat kínált a közönségnek. Továbbá az épület egyik szobáját cinematográphiai (vagyis a kezdeti mozi, amely akkor még csak pár perces rövidfilmek vetítését jelentette) célra Herbst Samu bérelte ki Horváth úrtól. E bevételkiegészítés okán a tanács az addigi bérleti díjat évi 50 Ft-tal emelte meg. A tevékenységre jogosító megegyezés 1901. április hó végéig volt érvényben.[35] A 15 évre szóló szerződés időtartama alatt mindösszesen 600 Ft-ot kellett lerónia a gazdasági hivatal részére. Az éves bérleti díjat 50-50%-os felosztásban május és június hónap első napján volt köteles befizetni, és mindezek mellett a bérelt telken álló építmények után tűzkár elleni biztosítást is köteles volt kötni.

A szerződése lejárta után, 1901-ben Horváth Zsigmond igyekezett meghosszabbítani bérleti jogát: *„Én csaknem egész vagyonomat beépítettem a székesfőváros telkére, tekintve továbbá, hogy a székesfőváros érdeke az általam épített fényírda lebontását annál kevésbé követeli, mert az a jó ízlésnek, a középítési, közbiztonsági és szépészeti kívánalmaknak is minden szempontból megfelel. A % alatt vallott ügyvédem útján esedezem méltóztassék a velem kötött bérleti szerződést újabbi 15 évre meghosszabbítani, illetőleg ily értelemben való meghosszabbítását a székes főváros tekintetes Közgyűlése előtt javaslatba hozni."*[36] A szerződést a tanács csak a bérleti díj jelentős megnövelésével hosszabbította meg. A korábbi 200 Ft-os díjat 400 Ft-ra emelték, kiegészítve még a mutatványosi bevételi díjjal (100 Ft), félévi felmondási idővel. Mivel akkor már évek óta napirenden volt az Artézi (a későbbi Széchenyi) Fürdő építésének ügye, a szerződés fontos kitétele volt az is, hogy ha területrendezés vagy felmondás miatt a telket át kell adnia, ak-

32 Máshol 500 négyzetméteresként jelölt. BFL IV. 1413 c.14881.
33 A kérelmet többször benyújtották 1898 folyamán.
34 BFL IV. 1407.b. VI.144/1886.
35 Horváth Zsigmond bejelentett lakhelye 1886-ban: Budapest, VIII. Bodzafa utca 11.
36 BFL IV. 1407.b. VI.144/1886.

kor azonnal el kell költöznie, és az ott álló építményt saját költségén kell lebontatnia. A szerződését meghosszabbították, ám üzlete akkorra már tönkrement, 1901 végén Horváth bérvisszatérítési beadványt nyújtott be, mert elmondása szerint ebben az évben mutatványosi tevékenység ezen a területen nem zajlott. Ezért már 1901. év folyamán kérvényezte, hogy az ekkor már 500 négyzetméteres telket annak minden vállalt szerződésbéli feltételeivel átruházhassa Barth Sándorra. Az eredetileg bécsi lakhellyel rendelkező Barth Sándor nős, gyermektelen artista volt, és korábban Wulf Ede cirkusztulajdonosnál állt alkalmazásban. Napi 30-40 korona jövedelemmel rendelkezett, ami miatt a telekbérleti szerződés átvételére alkalmasnak találták. Így a fényképészeti műterem és a telek, amelyen az épület állt, 1901. május 1-től hivatalosan is Barth Sándor bérleményévé vált.

A Horváth korábbi parcelláján álló fotóműterem története ezután is bővelkedik a változásokban: 1903. április 7-én Barth Sándor, az új bérlő kérvényt nyújtott be a parcella bővítésére, 1 méter széles területsáv elfoglalásával, ugyanis egy ún. *„chinai várfoglaló mutatványt"* szerettek volna az utca egy frekventáltabb részére telepíteni. Erre meg is kapta az engedélyt, de a játék sohasem valósult meg, ugyanis ezen a nyáron ismét változás következett be a telek bérlőinek sorában. A telek új bérlője a fotográfia történetében ismert Bienenfeld Zsigmond lett. Egy 1903. június 16-án kelt kézírásos levélben Barth Sándor, aki alig egy éve bírt bérleti joggal a telek felett, kérvényezte a tanácsnál, hogy e területet 1903 nyarától Bienenfeld Zsigmond fényképészre ruházhassa át. Indoklása szintén fontos részleteket közöl a fényképész tevékenységét illetően: *„Eddigi üzletvezetőm Bienenfeld Zsigmond kitartó munkássága, szorgalma, erkölcsös magaviselete által megelégedésemet annyira kiérdemelte, hogy elhatároztam, miszerint amerikei [!] fényképészeti üzletemet […] neki adom át."*[37] Barth beadványában szereplő indoklása szerint édesanyja Bécsben elhunyt, ezért költöznie kellett, így a bérleményt tovább fenntartani nem tudta. A Városliget 10. számú telek bérleti joga tehát – a dokumentum szerint – a már évek óta a fényírdában üzletvezetőként dolgozó Bienenfeld Zsigmondra szállt át 1903. június 2-tól.

Horváth és a színház

A vurstli mellett a Városliget népszerű szórakozást nyújtó látványosságát jelentették a színházak. Horváth nyitott a színházi műfaj felé, és a XXIV. parcellán, Galló Györggyel társulva, megalapította a *Hőköm Színház*at 1890-ben. A társulat tagja volt Horváth Zsigmond Mici nevű lánya

[37] BFL IV. 1407.b. VI.144/1886.

is.[38] Az intézmény 1893-ban a *Vaudeville Színház* nevet vette fel, igazgatója ekkor Horváth Zsigmond volt.[39] Itt színvonalas és igen népszerű magyar nyelvű előadásokkal szórakoztatták a nagyérdeműt. A Vaudeville Színház helyén 1896-ban a rövid életű és elfeledett *Olympia* varietészínház nyitotta meg kapuit, melyet 1899-től a sokak által ismert és kedvelt Dalos Színház követett. A színház tavaszi nyitásakor az igazgató Zöldi Márton lett, akit később Horváth Zsigmond váltott ezen a poszton 1899 szeptemberében.[40]

A színházi repertoárban főként szerelmes témájú, könnyed hangvételű táncos-zenés darabok, „pajkos operett melódiák" (kuplék), népszínművek, valamint népdalok kerültek bemutatásra.[41]

A fényképezés, a mutatványos vállalkozás és a színházitársulat-vezetés mellett Horváth Zsigmond egy újabb vállalkozásba is kezdett. 1900-ban egy alacsony termetű emberekből álló színházi társulatot hozott létre, akikkel sikeres turnéra indultak a századfordulón. *„Impresszáriója lett egy magyar törpékből összetoborzott színjátszó társaságnak, mely Berlin, Hamburg és München varietéiben sok pénzt keresett és sok dicsőséget talált."*[42] A hivatalos dokumentumok megjegyzése szerint ekkortájt feleségével a tengerentúlon is turnéztak: *„Nejével együtt »állítólag« Amerikában mutatványüzleti körutat tesz."*[43] De ugyanezen dokumentumgyűjtemény egy darabja szerint Moszkvában is lakott egy darabig e körút egyik állomásaként. Mindeközben megbízottja König Elek, aki egyben a Dalos Színház pénzügyeit is (félre)kezelte felettese tudtán kívül, csődközeli állapotba sodorta a vurstliban lévő vállalkozást. Horváth Zsigmond hazatérve szembesült az anyagi nehézségekkel.

Ezt jól bizonyítják azok a kérelmei, amelyeket a következő években nyújtott be a tanácshoz. 1903-ból származik az a levéltári irat, amely egyértelműen bizonyítja, hogy a színházi tevékenység számára már nem volt jövedelmező, a szövegezésben továbbá szerepel, hogy az „előző években is" hasonló volt a helyzet. A csőd elkerülése érdekében Horváth megpróbált előremenekülni, és ismét új vállalkozásba kezdett. 1902 tavaszán engedélyért folyamodott a Városi Tanácshoz, hogy nyári népszínházat tarthasson, miközben – elméletben – működtette a Dalos Színházat is. Azonban az új színházi vállalkozása sem lett sikeres, a darabokat kevesen látogatták, és „forgalomhiány" miatt 1902. szeptemberétől már be-

[38] A színház ezt a nevet valószínűleg az akkor népszerű *Hőköm Mátyás* című színdarabból kölcsönözte. Ezen a néven az intézmény 1890 és 1893 között működött. Alpár Ágnes (2001): *A Városliget színházai.* Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 29–30.

[39] Alpár Ágnes: i. m. 31.

[40] Uo. 32.; BFL IV. 1407.b. VI.144/1886.

[41] Alpár Ágnes: i. m. 31–32.

[42] *Magyar Szó*, 1900. február 2. 10.

[43] BFL IV. 1407.b. VI.144/1886.

zárt. Ugyanakkor a Dalos Színház is megbukott, 1902. szeptember 1-től az zárva volt. A közönség a Galló-féle Műszínkörbe járt, a konkurencia legyőzte Horváth mindkét vállalkozását. Hiába ölt bele sok pénzt, a közönség elmaradt, és ősszel a tanácstól már a színház további üzemben tartás alóli felmentését kérte.[44] A Tanács azonban felhívta a bérlő figyelmét, hogy az előadások megtartásától függetlenül a rá kirótt bérleti díjat be kell fizetnie, továbbá áprilistól októberig nem lehet a vállalt üzleti tevékenységet megszüntetni.[45] 1903-tól a Dalos színházat már a hozzáértő komikus, Sziklay Kornél vette bérbe, majd az épületben 1904-től megnyitotta a Kis Színkört, amely egészen 1920-ig jelentős színháza lett a Városligetnek.[46]

Horváth Zsigmond teljesen tönkrement, hivatalosan is abbahagyta vurstlibéli működését, és végképp felhagyott terhes színigazgatói feladatával is. Kérvényt adott be a városligeti volt Dalos Színház bérletének Sziklay Kornélra való átruházása tárgyában, amelyet a tanács 1905-ben jóváhagyott.[47]

1902-ben a fényképészeti és mutatványos tevékenységet a városligeti vurstli 10. szám, 1905-ben pedig a színházvezetést a XXIV. szám alatt végleg befejezte. Életének további alakulásáról nincs hitelt érdemlő forrás.

5–6. kép: Horváth Zsigmond fotográfus műtermi felvétele 1900 előtt – albuminpapírra készült pozitív felvétel, kartonra kasírozva. (Forrás: a szerzők tulajdona)

44 Uo.
45 Uo.
46 Alpár Ágnes: i. m. 32–35.
47 *Fővárosi Közlöny*, 1905. január 24. 85.

A Bienenfeld-műterem története

A Horváth Zsigmond, majd Barth Sándor birtokában lévő bérlemény fotóműtermében Bienenfeld Zsigmond dolgozott, aki 1855-ben született Budapesten.[48]

1896-ban a Városligetben nyitotta meg a főleg olcsó papírképekre szakosodott, később magát az „első magyar gyorsfényképészeti műterem"-ként hirdető vállalkozását. Az 1896-os fényírda-alapítást támasztja alá az a levéltári dokumentum, amelyben Kiszer Nándor az 1885 óta bérelt 9. számú parcelláját 1896-ban Bienenfeld Zsigmondra kívánta átruházni.[49] Ez az átruházás 1895 folyamán jött létre, a befizetendő éves bérleti díj pedig 150 Ft volt. E szerződést 1898 májusában újabb hároméves időtartamra meghosszabbították.[50]

A szakirodalom az alábbi időintervallumokat köti a Bienenfeld család fényképészeti tevékenységéhez:

„Bienenfeld Zsigmond V., István tér 1. 1880–1897
Bienenfeld Zsigmondné Városliget 1896–1913
Bienenfeld és Társa VII., Király u. 25. 1885–1900"[51]

Bienenfeld Zsigmond Kiszer Nándor – a városligeti vurstli 9. számú – bérleményét átvéve kezdte meg ligeti fotós tevékenységét. A parcella bérleti jogát Bienenfeld 1899-ben Pauer Kázmérra és nejére ruházta át, akik fagylaltkészítő iparosként dolgoztak.[52]

A Városliget 10. számú telkét bérlő Horváth Zsigmond is átruházta bérleményét a később kényszerűségből Bécsbe költöző Barth Sándornak. Ő is továbbadta a bérleményt Bienenfeld Zsigmond fényképésznek, aki e fényírdát a szerződés lejártát megelőző napon bekövetkezett haláláig üzemeltette. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy Bienenfeld Barth Sándor leírása szerint már hosszabb ideje jó üzletvezetője volt a korábbi Horváth-féle műteremnek, így elképzelhető, hogy Bienenfeld Zsigmond első

---

48 Két testvére ismert, Cecília és Sándor, akik mindketten szép kort éltek meg. Édesapja Károly (másutt Gerzson), édesanyja Ehrenwerth Rozália volt. Zsigmondnak és feleségének, Ehrenwerth Bertának (1855–1928) három gyermeke született: az idősebb leány Irén volt, aki mindössze tizenhat évesen férjhez ment egy nála 12 évvel idősebb budapesti borkereskedőhöz; a fiatalabbik Margit, akinek életét egy szerencsétlen villamosbaleset oltotta ki, és Zsigmonddal egy sírban nyugszik; és fiuk, Béla. https://www.familysearch.org (letöltés dátuma: 2026. 01. 26.).

49 BFL IV. 1407.b VI. 942/1885 – 1542. Az átruházási szerződés kelte 1896. január 20.

50 BFL IV. 1413.c 14329.

51 *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1983.* Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest; Szakács Margit (1997): *Magyarországi fényképészek és fényképészműtermek (1840–1920).* Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 21.

52 BFL IV. 1407.b VI. 942/1885 – 1542. 1902-től cukrászsütemények árusítására is engedélyt kértek a tanácstól.

– Kiszer Nándortól átvett – városligeti telkének bérlése után Barth Sándornál keresett és talált munkát.[53]

7–10. kép: Bienenfeld Zsigmond, majd özvegye fotófelvételei és azok hátoldala a hirdetéssel: „Első magyar papír gyorsfényképészeti műterem Budapest." (Forrás: a szerzők tulajdona)

1903 januárjában Bienenfeld urat a Városházára kéretik. A felhívás tárgya a következő: főnökének és munkaadójának, Barth Sándornak hollétéről érdeklődnek. Barth ekkor éppen Hamburgban az ún. „Affentheater" -ben lakik.[54]

[53] BFL IV. 1407.b. VI.144/1886.
[54] Uo.

E dátumtól kezdve évi 400 korona bérleti díjat és 100 korona haszonbért kell fizetnie. A szerződés szerint a melléképületben mutatványostevékenység is folyik. Bienenfeld Zsigmond 1903 októberében a „Játékköröndön" álló telek bérleti szerződését 5 évre kérte meghosszabbítani.[55]

A bérlemény átruházása után Bienenfeld 1904. április 29-én bekövetkezett haláláig vezette az itt lévő üzletet, amelyben felesége, Berta is gyakorta besegített neki: „*…a gyorsfényképészeti üzletet már férje életében rendszeresen vezette és megbízhatóság tekintetében kifogás alá nem esik.*"[56] Az özvegy, akinek bejelentett lakhelye szintén a Városliget 10. számú telken álló épület volt, kérvényezte a bérlemény továbbvitelét.[57] A szerződést 200 korona biztosíték fejében 1907. április 30-ig hosszabbították meg.[58]

A Városliget területén 1907–1912 között hatalmas építkezések zajlottak. Akkor épült az új Állatkert, az Angol Park, a Széchenyi Fürdő, amely miatt ismét áttelepítették a vurstlit. Az áthelyezések okát Budapest tanácsa így magyarázta: „*Az uj Artézi-fürdő helyéül a Városligetnek a tó, a kiállítási körút, az állatkerti út és a Hermina út által határolt részén fekvő u. n. tűzijáték-tér jelöltetvén ki, szükségessé vált, hogy az ezen téren levő mutatványos telep e helyéről eltávolíttassék.*"[59] Az eddig évi 500 korona bérleti díját pedig 600 koronára emelték. Az Új Mutatványos telep az Állatkert területére – a volt Ős Budavára – helyére és a fürdő mögé került. Az ennek kapcsán született határozat egyértelműen bizonyítja, hogy özvegy Bienenfeld Zsigmondné 1908 után szintén bérlőként volt jelen a területen, 1909 tavaszán az Új Mutatványos telep 6. szám alatt (a fürdő mögötti részen) találjuk a fényírdát. Bienenfeldné az új vurstliban is bővítette vállalkozását: „*Ugyancsak ez alkalomból bejelentjük a tek. Tanácsnak továbbá azt, hogy ez iránt előterjesztett kérelmük szerint özv. Bienenfeld Zsigmondné a 6. számú parcellán fényképészeti üzleten kívül évenként további 1000 K többletbér fizetése mellett mozgófénykép-üzletet is óhajt gyakorolni…*"[60] Berta ugyanakkor olyan kiváló képeket készített, hogy fényképfelvételeit az 1910-es évek folyamán rendszeresen közzétette például *Az* Érdekes Uj-

---

55 A házaspárnak ekkor már volt egy másik bérleménye is a X. kerületi Üllői úti Népliget 7. számú parcelláján. Ennek előző bérlője Sorger Sándor volt. Ezt és a Városliget 10. számú telket később az özvegy is folyamatosan bérelni kívánta, így valószínűleg mindkét telken létesített tevékenység megfelelő bevételi forrás lehetett. BFL IV. 1407.b.-VI.144/1886.

56 Uo.

57 BFL IV. 1407.b. VI.144/1886

58 Uo.; *Fővárosi Közlöny*, 1906. november 13. 1554. 1908-ban építményadót vetnek ki rá, amely kérdéskört annak idején az alapszerződés ugyan tisztázta, és végül a tanács döntése értelmében Bertán behajtották az adó hátralékát. Berta ezzel egy időben, 1911-ben a VIII. kerületben, a Táncsics utca 3. szám alatt új és használt kocsi- és lószerszám-kereskedést is vezetett. *Fővárosi Közlöny*, 1911. május 26. 1490.

59 *Fővárosi Közlöny*, 1908. október 27. 1615.

60 Uo. 1617.

ság is.[61] 1916 októberében Berta, az özvegyi fátylat letéve, férjhez ment Kohn Vilmoshoz.[62]

Az új vurstli léte azonban a Széchenyi Fürdő 1926-os bővítésekor ismét veszélybe került. Az újabb építkezések miatt végül a fürdő mögötti nyolc mutatványos épületet – közöttük a Bienenfeld műtermet – is elköltöztették, és a mutatványos telep parcellái között kaptak új helyet. Az újabb költözésről a sajtó is beszámolt. A *Friss Ujság* 1926. szeptember 8-i száma szomorúan tudósít az átépítésre váró városligeti mutatványostelep utolsó heteiről *„Lerombolják a vurstlit és több száz kisember marad kenyér nélkül"* címmel. Ebben az újságcikkben még megtaláljuk a műtermet, amely szomorúan vár sorsára, és érdekes korabeli beszámolóval szolgál a fényképészeti technika gyors fejlődéséről is: *„A következő épület özvegy Bienenfeld Zsigmondné fényképészeti műterme. Itt még üzemben van minden, de már csak a halálos ítélet végrehajtásának megkezdésére várnak. Bienenfeldné fiával beszélgetünk. – Sajnos, lebontanak bennünket is – mondja. – Negyven-ötven éves már ez a cég és mindig haladtunk a korral. Valaha bádoglemezen készültek a gyorsfényképek és a bakák a baloldalukról a jobb oldalukra kötötték át a bajonettet, mert a képen minden az ellenkező oldalon látszott. A vitéz párja is a baloldalon helyezkedett el a masina előtt, ha a fotográfián a jobb oldalon akart látszani. Meg aztán a pléhfényképen ciánnal dolgoztak és ez veszélyes is volt. Ma már tíz perc alatt 3 darab tökéletes papírképet adunk a félnek 25 ezer koronáért – és most ér bennünket ez a csapás. – De hiszen új helyet jelöltek ki maguknak – jegyezzük meg. – Igen, a barlangvasút mögé és ki tudja, hogy megy majd ott az üzlet."*[63]

Özvegy Bienenfeld Zsigmondné, ekkor már Kohn Vilmosné, született Ehrenwerth Berta, 1928-ban hunyt el Budapesten. Sírja, akárcsak első és második férjéé, a Kozma utcai izraelita temetőben található.[64]

Bienenfeld Zsigmondnak és nejének híres és méltán népszerű fényírdája több mint öt évtizeden át generációk számára nyújtott megfizethető szolgáltatásokat, megörökítve a városligeti önfeledt szórakozás pillanatait.

---

61 *Az Érdekes Ujság*, 1913. június 20. 4.

62 *Pesti Hírlap*, 1916. október 1. 16.: *„Özv. Bienenfeld Zsigmondné szül. Ehrenwerth Berta és Kohn Vilmos házasságot kötöttek."* Kohn Vilmos 1937-ben hunyt el Budapesten. https://www.familysearch.org (letöltés dátuma: 2026. 01. 26.).

63 *Friss Ujság*, 1926. szeptember 8. 3.

64 https://www.familysearch.org (letöltés dátuma: 2026. 01. 26.).

11–14. kép: Bienenfeld és Társa által készített fényképfelvételek a Király utca 25. szám alatt lévő műtermekből. (Forrás: a szerzők tulajdona)

15. kép: Műtermi csoportkép özv. Bienenfeld Zsigmondné városligeti műterméből (VI. kerület, Állatkerti körút 6.) – 1909 után (Forrás: a szerzők tulajdona)

Összefoglalás

A társadalmi kapcsolatok fontos helyszínéül szolgáló „vurstli" a fővárosi lakosság szegényebb rétegének pihenő- és szórakozóhelye volt. Ez a korszak a fényképészet térhódításának időszaka,[65] amikor számos új eljárás honosodott meg Európa-szerte, köztük a népszerű és olcsó ferrotípia és a papír gyorsfénykép. E technikák méltán híres képviselői – köztük Horváth Zsigmond és Bienenfeld Zsigmond – éppen itt, a Városligetben éltek és alkottak.[66] Műtermeikben és kültéren rögtönzött díszletek között készült fényképeik egyedi és megismételhetetlen emlékként őrzik ennek a bámulatos forgatagnak élettel teli, vidám perceit.

---

65 Ebben az időszakban már számos más felhasználási területen lehetett találkozni a fényképezéssel: rutinszerűen használták például a térképek másolásához is. Mary Warner Marien: i. m. 116.

66 1882-ben 157 fényírómester dolgozott Magyarországon, a szakfényképészek száma azonban ennél jóval magasabb volt. Szilágyi Gábor – Kardos Sándor (1983): *Leletek a magyar fotográfia történetéből.* Képzőművészeti Kiadó, Budapest. 5.; 19. E fényképészmesterek mellett egyre nőtt az ún. amatőrök száma is, akik 1893-ban egy később Photo-Clubnak nevezett szervezetbe tömörültek.